

Identifying finance strategies in central libraries of public universities in Tehran

Elham Abedi¹ | Sepideh Fahimifar^{2*} Maryam Sarrafzadeh³

1. M.A in Knowledge and Information Science, Faculty of Management, University of Terhan. Tehran, Iran. E-mail: elham.abedi@ut.ac.ir
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: sfahimifar@ut.ac.ir
3. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: m.sarrafzadeh@ut.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: November 5, 2020
 Revised: January 8 2021
 Accepted: January 23, 2021

Keywords:

Budget users,
 Finance,
 Monetization,
 University libraries,
 Financial resources,
 Tehran.

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study is to identify financing strategies in Tehran central library of public universities.

Methodology: This study in terms of implementation is library then survey & data collection tools are study texts then a researcher made questionnaire. First, the current status of libraries in terms of funding from the heads or deputies or their representatives point of view is discussed. The questionnaires were distributed among the managers and librarians to inform us about their viewpoint about financing strategies. To measure the current situation the study population consisted of all managers and heads of 11 academic universities and the attitude assessment was in a census method. A total of 156 librarians responded to the questionnaires. The analysis of the findings of this study has been done through SPSS.

Findings: The findings of the study show that the current strategies used to finance in the central libraries of academic universities of Tehran are not appropriate to the current situation. Besides, it was founded that there is a significant relationship between the main variables of the research, namely financing strategies, and its dimensions, and income-generating activities, financing methods, and training in the financing, respectively, have the greatest impact on financing strategies in university central libraries.

Originality: This study for the first time examines the approach of financing in Tehran public university libraries in addition, using the perspectives of managers and librarians, offers some guidelines for financing in academic libraries.

Cite this article: Abedi, E., Fahimifar, S., & Sarrafzadeh, M. (2021). Identifying finance strategies in central libraries of public universities in Tehran. *Academic Librarianship and Information Research*, 55 (1), 95-116. DOI: 10.22059/jlib.2021.83753

© The Author(s).
 DOI: 10.22059/jlib.2021.83753

Publisher: University of Tehran

Academic Librarianship and Information Research, Vol, 55, No.1, 2021, pp.95-116.

شناسایی راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران

الهام عابدی* | سپیده فهیمی فر* | مریم صرافزاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۱۶ تاریخ ویرایش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۳۰

چکیده

هدف: هدف این پژوهش شناسایی راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران است. **روش:** این پژوهش از نظر روش اجرا ابتدا کتابخانه‌ای، سپس پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها مطالعه متون و سپس پرسش‌نامه محقق ساخته است. ابتدا به وضعیت موجود کتابخانه‌ها به لحاظ تأمین مالی از دیدگاه رؤسا یا معاونین و یا نماینده آنها (۱۱ دانشگاه دولتی) پرداخته شده است. سپس به منظور آگاهی از دیدگاه مدیران و کتابداران نسبت به راهکارهای تأمین مالی پرسش‌نامه به شیوه سرشماری (۱۵۶ نفر) در بین آنها توزیع شد. تحلیل یافته‌های این پژوهش از طریق نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. و پی.ال.اس. انجام گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که در حال حاضر راهکارهای به کاررفته برای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران با توجه به وضع موجود مناسب نیست. به علاوه مشخص شد که بین متغیر اصلی پژوهش، یعنی راهکارهای تأمین مالی و ابعاد آن رابطه معناداری وجود دارد و فعالیت‌های درآمدزا، روش‌های تأمین منابع مالی و آموزش در جهت تأمین مالی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی دارند.

اصالت: این پژوهش به بررسی نحوه تأمین مالی کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران پرداخته و علاوه بر آن با استفاده از دیدگاه مدیران و کتابداران راهکارهایی را جهت تأمین مالی در کتابخانه‌های دانشگاهی ارائه داده است.

کلیدواژه‌ها: بودجه، تأمین مالی، درآمدزایی، کتابخانه‌های دانشگاهی، منابع مالی، تهران

استناد: عابدی، الهام؛ فهیمی فر، سپیده؛ و صرافزاده، مریم، (۱۴۰۰). شناسایی راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. *تحقیقات کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاهی*، ۵۵ (۱)، ۹۵-۱۱۶.

^۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۲. نویسنده مسئول، استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: sfahimifar@ut.ac.ir

^۳. استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: m.sarrafzadeh@ut.ac.ir

۱. مقدمه

خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از نظر شکل و نوع ارائه، امروزه تغییر یافته و به طور روزافزون نیز این روند در حال دگرگونی است. نیاز به تأمین اعتبار بیشتر برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی جهت ارائه خدمات بهتر و باکیفیت‌تر به متقاضیان، بیشتر از زمان گذشته احساس می‌شود. به عبارت دیگر، اگرچه در دهه‌های گذشته، دسترسی به اطلاعات در اکثر کتابخانه‌ها رایگان بوده است، اما در عصر حاضر، با توجه به تغییر شکل قالب‌ها و محمل‌های اطلاعاتی، ارائه خدمات به شکل سنتی، نمی‌تواند پاسخ‌گوی چالش و نیازهای مربوط به محیط‌های اطلاعاتی پیش رو باشد. به طوری که با توجه به بودجه‌های انقباضی، بیشتر کتابخانه‌ها قادر به ادامهٔ بقاء نیستند و جهت بهبود و گسترش خدمات به مراجعان، پیوسته نیازمند تأمین اعتبار مالی خود هستند (ارنست، ۱۹۹۳). خدمات رایگان، خدماتی هستند که ارائه آنها جزء رسالت و اهداف کتابخانه‌ها بوده و به صورت رایگان به متقاضیان عرضه می‌شود. به طور معمول، این عقیده در بین همگان رواج یافته است که امروزه حجم زیادی از اطلاعات به شکل رایگان قابل دسترسی است. در این فضا، موتورهای جستجو نظیر یاهو^۱، گوگل^۲ و غیره، دسترسی به اطلاعات را برای همگان میسر ساخته‌اند، به طوری که کاربران می‌توانند اطلاعات موردنیاز را به آسانی به دست آورند؛ اما نکته قابل توجه این است که تا چه حد این ابزارهای کاوش و ارائه‌دهنده اطلاعات فراوان، قادر به فراهم‌آوری اطلاعات باکیفیت، تخصصی، معتبر و باارزش هستند. اطلاعات باکیفیت، معتبر و باارزش از طریق اشتراک انواع پایگاه‌های اطلاعاتی، نشریات پیوسته الکترونیکی و فروشندگان اطلاعات نیز دسترس‌پذیر است. بدین ترتیب با ظهور پایگاه‌های اطلاعاتی و نشریات پیوسته الکترونیکی که پرداخت وجه برای دریافت اطلاعات معتبر از آنها امری رایج است، نیاز به دریافت خدمات غیررایگان از سوی کتابخانه‌ها را به امری اجتناب‌ناپذیر تبدیل کرده است. از این رو، دریافت وجه بابت ارائه خدمات خاص توسط کتابداران نیز می‌تواند توجیهی برای توسعه خدمات غیررایگان باشد (قاضی‌زاده و معرفت، ۱۳۹۲).

^۱. Ernest

^۲. Yahoo

^۳. Google

زمانی که بودجه کتابخانه‌ها ثابت یا رو به افزایش باشد خدمات غیررایگان می‌تواند غیرعادی تلقی گردد، اما با روند نزولی بودجه کتابخانه‌ها، دریافت وجوه می‌تواند عامل تأثیرگذاری بر رشد بودجه کتابخانه‌ها باشد و بخشی از تأمین مالی کتابخانه از این طریق صورت گیرد (شوهم^۱، ۱۹۹۸). از آنجا که کتابخانه‌ها با کاهش بودجه و اعتبار مواجه هستند و انتظار از آنها جهت روزآمدسازی منابع جدید رو به افزایش است، خدمات اطلاعاتی غیررایگان می‌تواند نیازهای مالی آنها را تأمین و تا حدودی کسری بودجه کتابخانه‌ها را جبران کند (کافمن و جوزفین^۲، ۱۹۹۹).

کتابخانه‌ها در سراسر جهان وابسته به منابع مالی هستند. در نتیجه، این امر بر بقای آنها و ارائه خدمات باکیفیت تأثیر گذاشته است، از آنجا که حفظ، انتشار، ذخیره‌سازی و سازمان‌دهی اطلاعات دیدگاه اصلی و رسالت اکثر سازمان‌های مادر کتابخانه‌ها نیست، بودجه‌های اختصاص داده شده به کتابخانه‌ها به ویژه در دنیای در حال توسعه به شدت ناکافی است (ادو-سارکدی، اسانتی و اکوسا^۳، ۲۰۱۶). با این حال، کتابخانه‌های دانشگاهی بیشترین بخش از وجوه خود را از دانشگاه‌های خود که منبع اصلی حمایت مالی از سوی دولت هستند به دست می‌آورند (افیدن^۴، ۱۹۹۲).

دانشگاه‌های معاصر دارای چندین مسئله عمده مانند پول، دانشکده، دانشجویان، برنامه‌های درسی، کارکنان و غیره هستند، اما پول تقریباً همیشه اولویت است و کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی آفریقا معتقدند که توسعه مؤثر خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی یک ضرورت اساسی است و بودجه کافی باید در نظر گرفته شود، در صورتی که بودجه اغلب یا نادیده گرفته می‌شود و یا به اندازه کافی نیست و حتی پس از حصول اطمینان از حامیان مالی ضروری است تا به تأیید برسد (بوادی^۵، ۲۰۰۶). در ایالات متحده آمریکا، کمیته انجمن کتابخانه‌های پژوهشی^۶ پیشنهاد کرد که پنج درصد از بودجه دانشگاه به کتابخانه اختصاص یابد. در دهه ۱۹۸۰ بحران اقتصادی تأثیر منفی روی کتابخانه‌ها داشته است و کتابداران و انجمن‌ها برای به دست آوردن منابع مالی کافی کتابخانه‌های دانشگاهی تلاش می‌کردند (رابرتس^۷، ۱۹۸۰). خدمات مبتنی بر دریافت هزینه به عنوان علاج رکود اقتصادی در کتابخانه‌های

^۱. Shoham

^۲. Coffman & Josephine

^۳. Adu-Sarkodee, Asante & Akussah

^۴. Ifidon

^۵. Boadi

^۶. Association of Research Libraries (ARL)

^۷. Roberts

دانشگاهی پذیرفته شده است. از این رو، برخی از کتابخانه‌ها دوره‌های مختلفی از اقدامات، جهت ارتقای درآمدزایی از مشتریان کتابخانه را ارائه داده‌اند (ایشولا، ۲۰۱۴).

شواهدی بر فشار به دانشگاه‌ها برای درآمدزایی وجود دارد، دانشگاه‌ها مجبور به آغاز بسیاری از برنامه‌های خصوصی شده‌اند که هم درآمدی برای دانشگاه‌ها ایجاد می‌کند و هم باعث بالا رفتن تقاضا برای مدارک بالاتر و مهارت بیشتر می‌شود (اوبارا و بوکنیا، ۲۰۰۸). پژوهشگران کمبود منابع مالی را مانع اصلی در جهت بهبود خدمات کتابخانه دانشگاهی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه می‌دانند و بحران جهانی اقتصاد در دهه ۱۹۷۰ بر دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی تأثیر منفی گذاشته است. در نتیجه، کتابداران باید برای غلبه بر مشکلات مالی چندین سال تلاش کنند (چلیک، ۲۰۰۰). بودجه ناکافی کتابخانه‌های دانشگاهی بر کیفیت منابع، دسترسی، خدمات و استفاده از کتابخانه تأثیرگذار است. در پاسخ به کمبود بودجه در کتابخانه‌های دانشگاه نیجریه، مدیران این کتابخانه‌ها هم مجبور به ارائه خدمات کتابخانه‌ای با کیفیت و مبتنی بر هزینه به کاربران شده‌اند (آنیائوکو و نووسو، ۲۰۰۹). گرفتن هزینه استفاده در بیشتر موارد، برای تأمین مالی برخی خدمات و کالاهاست که در جهت رشد و توسعه خدمات و بهینه‌سازی کالاهای مصرف می‌شود (مک‌دونالد، کوچلر، بازی، لی و آلدريج، ۱۹۹۹). تأمین مالی عبارت از تهیه وجوه لازم جهت به دست آوردن عوامل و منابع مختلف مورد نیاز برای تولید یک کالا و یا ارائه خدمات است (ارشادمنش، رضایی خلیل آباد و حسینی، ۱۳۸۶). روش‌های مختلف تأمین مالی عبارت است از:

۱. تأمین مالی از منابع درون شرکت: در تأمین مالی طرح‌ها و پروژه‌ها، منابع داخلی شرکت‌ها به دلیل ارزان‌تر بودن و کم ریسک بودن از اولویت برخوردارند.
۲. روش قرضی تأمین مالی خارجی: تأمین مالی خارجی به دو صورت انجام خواهد گرفت، تأمین مالی شرکتی و تأمین مالی پروژه‌ای. در روش اول تأمین مالی کشور یا مؤسسه وام‌دهنده علاوه بر اعطای وام، به نحوه هزینه شدن آن نیز نظارت کامل داشته و نوع مصرف را از ابتدا با وام‌گیرنده شرط می‌کند اما روش دوم، به صورت تأسیس و به وجود آمدن یک مؤسسه تأمین مالی مستقل قانونی با بدهی بدون اتکا یا با اتکای به دارایی حامیان پروژه و سرمایه‌ای از یک

¹. Ishola

². Obura & Bukenya

³. Celik

⁴. Anyaoku & Nwosu

⁵. MacDonald, Kuchler, Buzby, Lee & Aldrich

یا چند حامی برای هدف تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی است. در این نوع تأمین مالی کشور یا مؤسسه وام‌دهنده هیچ‌گونه شرطی را برای نحوه مصرف وام پرداختی قرار نمی‌دهد و درواقع فاز تأمین مالی از فاز اجرایی آن کاملاً جداست.

روش غیرقرضی تأمین مالی خارجی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: مشارکت یک یا چند سرمایه‌گذار خارجی در سهام ثبت‌شده یک مؤسسه داخلی است که حقوق‌حقوقی را برای سرمایه‌گذار ایجاد می‌کند. انواع روش‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: تملک یا خرید، ایجاد شعبه فرعی از شرکت، سرمایه‌گذاری مشترک، مشارکت در تولید، مشارکت در سود و مشارکت زمانی.

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی: هر نوع سرمایه‌گذاری که در آن سرمایه‌گذار خارجی مایل یا واجد شرایط لازم برای داشتن سهمی از سرمایه و مالکیت مشترک نباشد در این طبقه وسیع که با عنوان سرمایه‌گذاری غیرمستقیم شناخته می‌شود، جا می‌گیرد. تفاوت این روش با سرمایه‌گذاری مستقیم در این است که در اینجا سرمایه‌گذار در روند اجرای پروژه وارد نشده و نظارتی ندارد و از نظر مالی نیز تعهدی نمی‌سپارد و تنها در صورت سود یا زیان پروژه سود دریافت می‌کند (مودیگلیانی و میلر، ۱۹۵۸).

دیورکس و استین^۲ (۲۰۱۰) در فصلی از کتاب خود با عنوان «آن‌ها بر روی درختان رشد نمی‌کنند» به روش‌های تأمین منابع مالی مؤسسه‌ها اشاره می‌کنند. این روش‌ها به جمع‌آوری کمک‌های مالی، حق عضویت، کمک‌های سازمان‌های دولتی و حمایت‌های بخش خصوصی و هدایا اشاره دارد. فرامکین و کیم^۳ (۲۰۰۰) در تحقیق خود به بررسی بازاریابی و استراتژی مناسب جمع‌آوری کمک‌های مالی و کاهش هزینه‌های عملیاتی برای بقاء در محیط رقابتی می‌پردازند. استراتژی‌های به‌کار برده شده بیش از صرفه‌جویی شرکت‌ها باعث افزایش بهره‌وری می‌شود. آنها به این نتیجه رسیدند که مؤسسه‌ها می‌توانند از این استراتژی به عنوان مزیت رقابتی برای جذب درآمد استفاده کنند.

مسئله هزینه و تأمین منابع مالی در کتابخانه‌های دانشگاهی سراسر دنیا به عنوان یکی از مهمترین مسائل اصلی از گذشته تاکنون مطرح شده‌اند. این موضوع در ایران نیز به عنوان یکی از چالش‌های اصلی و اساسی مطرح است؛ اما پژوهش‌ها نشان دادند که به دلیل مشکلات مرتبط با محاسبه و مسائل

^۱. Modigliani & Miller

^۲. Durieux & Stebbins

^۳. Frumkin & Kim

مالی دانشگاه و دانشکده‌ها، توجه ویژه‌ای به آن نشده است (خزایی، ۱۳۹۶). کتابخانه‌های دانشگاهی امروزه برای ارائه خدمات اطلاعاتی و کتابخانه‌ای به دانشجویان، با مشکلات مالی عدیده‌ای مواجه هستند. به عنوان مثال، کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران به لحاظ بودجه در وضعیت مناسبی نیستند (فرد اصفهانی، ۱۳۹۱). پرسشی که ممکن است به ذهن خطور کند آن است که کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران چگونه تأمین مالی می‌کنند و راهکارهای پیشنهادی برای تأمین مالی چیست؟ در این پژوهش با تمرکز بر شهر تهران پرسش‌هایی که قابل طرح اند عبارتند از:

۱. وضعیت موجود کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران به لحاظ روش‌های تأمین مالی و فعالیت‌های درآمدزا بر اساس اظهارات رؤسا یا معاونین یا نماینده مطلع آنها چگونه است؟
۲. اهمیت روش‌های تأمین منابع مالی و اولویت‌بندی آنها به واسطه افراد، سازمان‌ها و انجمن‌ها از دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه است؟
۳. اهمیت فعالیت‌های درآمدزا و اولویت‌بندی آنها از دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه است؟
۴. اهمیت مؤلفه‌های آموزشی در جهت تأمین منابع مالی و اولویت‌بندی آنها از دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه است؟

۲. پیشینه پژوهش

در ایران، شمار پژوهش‌هایی که به مسئله تأمین مالی در کتابخانه‌ها پرداخته‌اند، بسیار اندک بوده است، به همین علت از تجربه سازمان‌های دیگر در این زمینه استفاده شده است. تأمین مالی و هزینه در کتابخانه‌ها و سازمان‌های دیگر مورد بررسی قرار گرفته است.

مختاری (۱۳۸۷) در پژوهشی در رابطه با نحوه دریافت هزینه استفاده از کتابخانه‌ها به این نتیجه رسید که دریافت هزینه در ازای استفاده از برخی خدمات و منابع خاص کتابخانه، به کارایی خدمات پایه کتابخانه کمک می‌کند و تداوم بخش امور خدمات پایه و رایگان است. حیدری (۱۳۸۷) در پژوهشی مشابه با عنوان قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی بیان داشته است که خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را می‌توان در دو بخش رایگان و مبتنی بر هزینه ارائه کرد و راهکارهای قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی را شناسایی نمود.

آباد (۱۳۹۰) به بررسی ابعاد مختلف درآمذزایی برای کتابخانه‌های عمومی با ابزار پرسش‌نامه پرداخت. وی به این نتیجه رسید که با بسترسازی‌های مناسب از قبیل ضمانت اجرایی قانون تخصیص نیم درصد شهرداری‌ها، توسعه فضا و ساختمان کتابخانه و همچنین فرهنگ‌سازی خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌ها در آینده می‌توان امیدوار بود که فعالیت‌های درآمذزا در این کتابخانه‌ها رشد چشمگیری داشته باشند. حقیقی (۱۳۹۰) در پژوهشی با روش پیمایشی - تحلیلی و با ابزار پرسش‌نامه با موضوع فرایند مدیریت مالی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران نشان داد که نیمی از کتابخانه‌ها از نتایج تجزیه و تحلیل آمار فعالیت‌های خود هنگام تهیه و تنظیم بودجه و بیش از نیمی از کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های مستقر در تهران از شیوه بودجه‌بندی برنامه‌ای برای کتابخانه‌های خود استفاده نموده‌اند. کمتر از یک سوم مسئولان کتابخانه‌ها نیز دوره آموزشی حسابداری و مدیریت مالی را گذرانده‌اند. گذراندن دوره‌های آموزشی مدیریت مالی در پژوهش وی توصیه شده است.

در پژوهشی با موضوع خدمات غیررایگان در کتابخانه‌ها، قاضی‌زاده و معرفت (۱۳۹۲) به این نتیجه رسیدند که شناسایی عواملی مانند نوع کتابخانه، نوع خدمات محیط، امکانات و همچنین برقراری عوامل اجرایی نظیر استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و خدمات مشاوره‌ای می‌تواند از جمله خدمات حق‌الزحمه‌ای کتابخانه‌ها محسوب شده و منابع مالی کتابخانه‌ها از طریق ارائه این خدمات توسعه و افزایش یابد.

جازدن^۱ (۱۹۹۵) در پژوهش خود در کتابخانه‌های تحقیقاتی لهستان، به این نتیجه رسید که درآمدهای بیشتر برای کتابخانه را از طریق اجاره فضای کتابخانه، راه‌اندازی نمایشگاه‌ها، خدمات کپی و میکروفیلم می‌توان کسب کرد. مایرز و کارنس^۲ (۱۹۹۵) در پژوهشی به پویش‌های کتابخانه دانشگاهی و ارائه پیشنهادهایی برای جمع‌آوری کمک‌های مالی پرداخته‌اند که مهم‌ترین عناصر، برنامه‌ریزی و سپاس‌گزاری است که در این راستا، اهداف کتابخانه باید با دقت برنامه‌ریزی شوند.

ویلکینسون^۳ (۱۹۹۶) در پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی انگلستان، فعالیت‌هایی مانند فتوکپی، دریافت جریمه، امانت بین کتابخانه‌ای و رزرو منابع را جزء منابع معمولی می‌داند و اظهار دارد که بخش کوچکی از درآمد به دست آمده از کسب و کار اطلاعات به دست می‌آید. مشاوره اطلاعاتی، فروش منابع، لوازم‌التحریر، امکانات کافه‌تريا، اجاره سالن و فضای کتابخانه، فعالیت‌های آموزشی، خدمات

^۱. Jazdon

^۲. Myers & Carnes

^۳. Wilkinson

دورنگار و تبلیغات را به عنوان درآمد اضافی معرفی می‌کند و حمایت مالی از سوی سازمان‌ها را موفقیت بزرگی می‌داند که در کتابخانه‌های انگلستان وجود ندارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش لامونت و رابو^۱ (۱۹۹۷) در کتابخانه دانشگاه علوم پزشکی رومانی نشان داد که بودجه‌ای که توسط دانشگاه به کتابخانه اختصاص داده می‌شود ناکافی است و سایر هزینه‌ها باید توسط خود کتابخانه پرداخت شود که این امر مستلزم افزایش بودجه از طریق ارائه خدمات فتوکپی، تهیه دستگاه اسپیرال^۲ و دستگاه چاپ لمینت^۳، دریافت جریمه بابت کتاب‌های گمشده و خدمات تحویل اسناد بین‌المللی بود.

چلیک (۲۰۰۰) در پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی ترکیه کمبود منابع مالی را یک مشکل بین‌المللی و بحران اقتصادی را در کتابخانه‌های کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه دانست. وی به این نتیجه رسید که دانشگاه‌ها علاوه بر دارایی‌های دولتی، باید منابع مالی جدیدی داشته باشند که می‌تواند شامل ارائه خدمات جدید برای کسب درآمد، دریافت هزینه تحصیلی بالاتر از دانشجویان، جلب حمایت بیشتر فارغ‌التحصیلان و دریافت کمک‌های مالی از منابع متنوع باشد. در پژوهشی مشابه در کتابخانه‌های دانشگاه آفریقا، بوادی^۴ (۲۰۰۶) به این نتیجه رسید که تأمین‌کنندگان اصلی مالی، مسئولیت مالی خود را نسبت به کتابخانه‌ها نادیده گرفته‌اند که بر کیفیت خدمات ارائه شده تأثیر منفی گذاشته است.

اکوجی^۵ (۲۰۱۰) در پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاه‌های جنوب صحرای آفریقا نشان داد که تقویت انجمن‌های کتابخانه‌ای و ایجاد صندوق سالانه جمع‌آوری منابع مالی تأثیرگذار است. همچنین کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی باید با مهارت‌های کسب‌وکار آشنایی داشته باشند تا بتوانند تولید درآمد را توسعه دهند. نادوزی^۶ (۲۰۱۳) به شناسایی منابع موجود و کارآمد در کتابخانه‌های دانشگاهی نیجریه برای کمک‌های مالی پرداخته است. برجسته‌ترین گزینه‌های تأمین مالی توصیه شده در این

^۱. Lamont & Rabo

^۲. دستگاهی در صنعت چاپ جهت برش شیرازه کاغذ به صورت مارپیچ یا حلزونی شکل است.

^۳. دستگاهی است در صنعت چاپ که با استفاده از لایه نازکی بر رو یا پشت صفحه چاپی آن را در برابر رطوبت و تغییر دما حفظ می‌کند.

^۴. Boadi

^۵. Okojie

^۶. Nnadozie

پژوهش، ایجاد صندوق مداخلات زیربنایی آموزش اضطراری^۱ است که از آن ۱۵ درصد به بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی نیجریه اختصاص خواهد یافت که در ابتدای هر سال تحصیلی، پول از صندوق برای خدمات کتابخانه آنها ارسال می‌شود.

در پژوهشی در کتابخانه دانشگاه فنی مهندسی کوفوریدیوا کشور غنا، ادو-سارکدی، اسانتی و اکوسا^۲ (۲۰۱۶) با روش پیمایشی و ابزار پرسش‌نامه به بررسی تولید درآمد و یافتن منابع مالی پرداخت. آنها دریافتند که اقدامات صحافی و فتوکپی برای تولید درآمد باید به کار گرفته شود و همچنین توصیه شده که کتابداران باید شرکت در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت در مورد نحوه تولید درآمد را جدی بگیرند. روش‌شناسی اکثر پژوهش‌های پیشین در حوزه تأمین مالی در کتابخانه‌های دانشگاهی کمی، روش پژوهش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه بوده و روش‌شناسی کیفی کمتر مورد استفاده قرار گرفته است.

با بررسی پژوهش‌ها مشخص شد جامعه اکثر پژوهش‌ها مدیران یا کارشناسان آن رشته یا حوزه خاص آن پژوهش و یا هر دو گروه بوده‌اند. با نگاهی اجمالی به پیشینه پژوهش به دست آمده، می‌توان متوجه شد که تاکنون پژوهشی در خصوص شناسایی راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی در ایران صورت نگرفته است. بنابراین، پژوهش حاضر در نظر دارد علاوه بر بررسی وضعیت موجود تأمین مالی، به شناسایی و اولویت‌بندی راهکارهای تأمین مالی و ارائه فعالیت‌های درآمدزایی، از دو دیدگاه مدیران و کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بپردازد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

ابزار گردآوری اطلاعات دو پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای (بر مبنای مطالعات گذشته) برای دو گروه جامعه آماری شامل رؤسا یا معاونین و یا نماینده مطلع آنها به منظور شناسایی وضعیت موجود کتابخانه‌ها و نیز به منظور نظرسنجی در زمینه راهکارهای تأمین مالی رؤسا یا معاونین و کتابداران بوده است. برای آگاهی از وضعیت موجود، از هر کتابخانه یک نفر به عنوان فرد مطلع (رئیس یا معاون یا نماینده وی)، برای پاسخ به پرسش‌نامه به منظور شناسایی وضعیت موجود به لحاظ روش‌های به کاررفته برای تأمین مالی انتخاب، و در مجموع ۱۱ پرسش‌نامه پخش شد.

^۱. صندوقی که برای مدت پنج تا ده سال مجاز است و برای ایجاد این صندوق، شرکت‌ها در بخش‌های مخابرات، بانک، بیمه، معدن و ساخت‌وساز مانند خدمات گمرکی باید دو درصد از سود ناخالص سالیانه خود را برای مواقع اضطراری به خزانه پرداخت کنند.

^۲. Adu-Sarkodee, Asante & Akussah

به علاوه، جامعه آماری در بخش نظر سنجی راهکارهای تأمین مالی به روش سرشماری شامل دانشگاه تهران (۳۹ نفر)، دانشگاه صنعتی امیرکبیر (۲۲ نفر)، دانشگاه صنعتی شریف (۱۸ نفر)، دانشگاه علم و صنعت (۱۴ نفر)، دانشگاه تربیت مدرس (۲۵ نفر)، دانشگاه علامه طباطبائی (۱۸ نفر)، دانشگاه الزهرا (س) (۱۸ نفر)، دانشگاه شهید بهشتی (۱۷ نفر)، دانشگاه خوارزمی (۱۰ نفر)، دانشگاه شاهد (۱۲ نفر)، دانشگاه هنر تهران (۱۱ نفر). از ۲۰۴ پرسشنامه بخش شده به منظور نظر سنجی، ۱۵۶ پرسشنامه پاسخ داده شد. پرسشنامه دوم شامل سه بخش روش‌های تأمین مالی، اهمیت فعالیت‌های درآمدزا و اهمیت مؤلفه‌های آموزشی بر اساس طیف لیکرت توزیع گردید. در نهایت، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس و آزمون فریدمن استفاده شد.

۴. تحلیل داده‌های تحقیق

روش‌های تأمین مالی و راهکارهای به کار رفته درآمدها: وضعیت موجود: در پاسخ به پرسش نخست در رابطه با وضعیت موجود کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران به لحاظ روش‌های تأمین مالی و فعالیت‌های درآمدزا (اظهارات رؤسا یا معاونین یا نماینده مطلع آنها) نتایج ذیل بدست آمد. سطح تحصیلات مدیران پاسخگو به این پرسش نامه به جز یک نفر از آنها، مقطع کارشناسی ارشد و بالاتر و رشته تحصیلی آنها به جز یک نفر علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده است. همچنین سابقه کاری اکثر مدیران پاسخگو بین ۱۰-۲۰ سال است.

با توجه به جدول ۱، بودجه تعیین شده از سوی دولت و دانشگاه در همه کتابخانه‌های دانشگاهی وجود دارد و حمایت فارغ‌التحصیلان در هیچ‌یک از کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان روشی از تأمین منابع مالی وجود ندارد. همچنین کتابخانه دانشگاه شریف با ۷۱ درصد، دانشگاه علامه طباطبائی با ۵۷ درصد و دانشگاه شاهد نیز با ۵۷ درصد به ترتیب در رتبه اول تا سوم استفاده از روش‌های تأمین منابع مالی قرار دارند. جدول ۱. روش‌های تأمین منابع مالی با ۷ گویه را در هر یک از کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران به تفکیک نشان می‌دهد.

جدول ۱. مقایسه روش‌های تأمین منابع مالی در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران

روش‌های تأمین منابع مالی	دانشگاه تهران	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	دانشگاه صنعتی خواجه نصیر	دانشگاه علم و صنعت	دانشگاه تربیت مدرس	دانشگاه علامه طباطبائی	دانشگاه الزهرا (س)	دانشگاه شهید بهشتی	دانشگاه خوارزمی	دانشگاه شاهد	دانشگاه هیر تهران
بودجه تعیین شده از سوی دولت و دانشگاه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بنیادها و سازمان‌های خصوصی	*	*	*			*	*		*		
دریافت هدایای نقدی	*		*			*				*	
کمک‌های مالی از سوی خیرین	*	*	*							*	
حمایت فارغ‌التحصیلان به منظور تأمین مالی											
حمایت انجمن‌ها به منظور تأمین مالی									*		
وجه صندوق			*			*					
درصد کل	۵۷٪	۴۲٪	۷۱٪	۱۴٪	۱۴٪	۵۷٪	۲۸٪	۴٪	۲۸٪	۵۷٪	۱۴٪

جدول ۲ فعالیت‌های درآمدزا با ۲۵ گویه را در هر یک از کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران به تفکیک نشان می‌دهد؛ از فعالیت‌های درآمدزا از جمله: خدمات دستگاه چاپ لمینت و دستگاه تهیه اسپیرال، تهیه کارت امانت کتابخانه، دریافت حق شارژ از دانشجویان، کارمندان و...، خدمات تحقیق و مشاوره اطلاعاتی، خدمات دورنگار، فروش مواد مازاد، تبلیغات، ایجاد کمپین برای تشویق افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها و تقویت انجمن کتابخانه دانشگاهی در هیچ‌یک از کتابخانه‌های دانشگاهی برای تولید درآمد وجود ندارد.

همچنین دریافت جریمه کتاب، ارائه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی و خدمات فتوکپی جزء بیشترین فعالیت به کاررفته در کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان فعالیت‌های درآمدزا است. همچنین دانشگاه تهران با ۴۰ درصد، دانشگاه علامه طباطبائی با ۳۶ درصد، دانشگاه شریف با ۲۴ درصد، دانشگاه امیرکبیر ۱۶ درصد، دانشگاه الزهرا با ۱۶ درصد و دانشگاه شاهد با ۱۲ درصد از تنوع بیشتری در فعالیت‌های درآمدزایی برخوردار هستند و دیگر دانشگاه‌ها کمتر از ۱۰ درصد از فعالیت‌های درآمدزا را شامل می‌شوند.

جدول ۲. مقایسه فعالیت‌های درآمدزا در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران

فعالیت‌های درآمدزا	دانشگاه تهران	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	دانشگاه صنعتی شریف	دانشگاه علم و صنعت	دانشگاه تربیت مدرس	دانشگاه علامه طباطبائی	دانشگاه الزهرا (س)	دانشگاه شهید بهشتی	دانشگاه خوارزمی	دانشگاه شاهد	دانشگاه هنر تهران
خدمات فتوکپی	*					*	*			*	
خدمات صحافی	*					*					
نشر رومیزی						*					
خدمات دستگاه چاپ لمینت و دستگاه تهیه اسپیرال											
تهیه کارت امانت کتابخانه											
دریافت جریمه کتاب	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دریافت حق شارژ از دانشجویان، کارمندان و...											
دریافت حق عضویت از کاربران مهمان	*	*									
ارسال اطلاعات تخصصی مرتبط با پروفایل کاربران	*					*					
حق امتیاز در نشریات						*					
خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	*					*					
خدمات تحقیق و مشاوره اطلاعاتی											
خدمات دورنگار											
ارائه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی	*	*	*	*	*	*					
استفاده از امکانات اینترنت						*					
فروش منابع قدیمی و جدید										*	
فروش مواد مازاد											
فعالیت‌های آموزشی	*	*									
اجاره فضایی از کتابخانه برای کافه‌تريا	*										
اجاره سالن کتابخانه برای برگزاری نمایشگاه‌ها و...	*	*	*								
تبلیغات											
ایجاد کمپین برای تشویق افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها											
ایجاد صندوق تحویل اسناد بین‌المللی						*					
امانت بین کتابخانه‌ای		*				*					
ایجاد و تقویت انجمن کتابخانه دانشگاهی											
درصد کل	۴۰٪	۱۹٪	۳۴٪	۴٪	۸٪	۳۹٪	۱۹٪	۴٪	۴٪	۱۲٪	۰

اهمیت روش‌های تأمین منابع مالی از دیدگاه مدیران و کتابداران

مؤلفه روش‌های تأمین منابع مالی از ۷ گویه تشکیل شده است. همان‌طور که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد میانگین مؤلفه روش‌های تأمین منابع مالی ۳/۵۲ است. بر اساس دیدگاه مدیران و کتابداران اهمیت این مؤلفه در مجموع متوسط رو به بالا در کتابخانه‌هاست. اطلاعات آزمون فریدمن نشان می‌دهد، گویه «بودجه تعیین شده از سوی دولت و دانشگاه» در رتبه اول، گویه «بنیادها و سازمان‌های خصوصی» در رتبه دوم و بقیه گویه‌ها به ترتیب در رتبه سوم تا هفتم در جدول ۳ قرار دارند.

جدول ۳. اولویت‌بندی روش‌های تأمین منابع مالی

رتبه	میانگین رتبه فریدمن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
۱	۵/۴۶	۰/۹۴۳	۴/۲۳	بودجه تعیین شده از سوی دولت و دانشگاه
۲	۴/۲۸	۰/۹۸۲	۳/۴۶	بنیادها و سازمان‌های خصوصی
۴	۳/۶۳	۱/۱۵	۳/۱۵	دریافت هدایای نقدی
۳	۴/۱۵	۱/۸۶	۳/۳۸	کمک‌های مالی از سوی خیرین
۷	۳/۲۰	۱/۲۵	۲/۹۸	حمایت فارغ‌التحصیلان به منظور تأمین مالی
۶	۳/۴۹	۱/۲۲	۳/۱۰	حمایت انجمن‌ها به منظور تأمین مالی
۵	۳/۶۱	۱/۱۶	۳/۱۵	وجه صندوق
		۰/۸۶	۳/۵۲	روش‌های تأمین منابع مالی

اهمیت فعالیت‌های درآمدزا از دیدگاه مدیران و کتابداران

این مؤلفه از ۲۵ گویه تشکیل شده است. جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین فعالیت‌های درآمدزا ۳/۲۹ است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از دیدگاه مدیران و کتابداران «اجاره سالن کتابخانه برای برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌ها»، «اجاره فضایی از کتابخانه برای کافه‌تريا»، «فعالیت‌های آموزشی» از مهمترین فعالیت‌های درآمدزا در کتابخانه‌های دانشگاهی می‌تواند محسوب شود.

جدول ۴. اولویت‌بندی فعالیت‌های درآمدزا

رتبه	میانگین رتبه فریدمن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
۱۰	۱۳/۱۱	۱/۰۶	۳/۳۳	خدمات فتوکپی
۱۴	۱۲/۳۳	۱/۱۲	۳/۲۲	خدمات صحافی
۱۷	۱۱/۶۹	۱/۰۱	۳/۰۸	نشر رومیزی
۲۲	۱۱/۰۸	۱/۰۴	۳/۰۲	خدمات دستگاه چاپ لمینت و دستگاه تهیه اسپیرال (مارپیچ)
۲۵	۸/۷۹	۱/۱۰	۲/۷۱	تهیه کارت امانت کتابخانه
۹	۱۴/۱۵	۰/۹۵	۳/۴۲	دریافت جریمه کتاب
۲۳	۱۰/۹۷	۱/۰۹	۲/۹۹	دریافت حق شارژ از دانشجویان، کارمندان و اساتید در ابتدای سال تحصیلی
۱۲	۱۲/۸۱	۰/۹۹	۳/۲۷	دریافت حق عضویت از کاربران مهمان
۲۰	۱۱/۳۹	۱/۰۷	۳/۰۸	ارسال اطلاعات تخصصی مرتبط با پروفایل کاربران
۱۹	۱۱/۶۲	۱	۳/۱۳	حق امتیاز در نشریات
۱۳	۱۲/۴۱	۰/۹۵۳	۳/۲۰	خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی
۶	۱۴/۶۵	۱/۰۸	۳/۴۷	خدمات تحقیق و مشاوره اطلاعاتی
۲۴	۸/۹۲	۱/۱۱	۲/۷۸	خدمات دورنگار
۴	۱۶/۲۳	۰/۹۵۲	۳/۷۳	ارائه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی
۷	۱۴/۵۸	۱/۱	۳/۴۵	استفاده از امکانات اینترنت
۸	۱۴/۱۸	۱/۱۶	۳/۳۳	فروش منابع قدیمی و جدید
۱۸	۱۱/۶۲	۱/۲۲	۲/۹۹	فروش مواد مازاد
۳	۱۶/۴۵	۰/۹۹۴	۳/۶۶	فعالیت‌های آموزشی
۲	۱۶/۵۸	۱	۳/۷۵	اجاره فضایی از کتابخانه برای کافه‌تريا
۱	۱۸/۰۳	۰/۹۹	۳/۹۴	اجاره سالن کتابخانه برای برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌ها
۵	۱۴/۶۶	۰/۹۵	۳/۴۵	تبلیغات
۱۱	۱۳/۰۵	۱/۰۲	۳/۲۹	ایجاد کمپین برای تشویق افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها
۱۵	۱۲/۳۱	۱/۰۲	۳/۲۲	ایجاد صندوق تحویل اسناد بین‌المللی
۲۱	۱۱/۲۹	۱/۰۳	۳/۰۹	امانت بین کتابخانه‌ای
۱۶	۱۲/۰۷	۱/۰۳	۳/۱۹	ایجاد و تقویت انجمن کتابخانه دانشگاهی به منظور جذب درآمد
		۰/۷۲۲	۳/۲۹	فعالیت‌های درآمدزا

اهمیت مؤلفه‌های آموزشی از دیدگاه مدیران و کتابداران

در جدول ۵ رتبه‌های هر یک از گویه‌ها در مقایسه با یکدیگر از نظر مدیران و کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران مشخص شده است. اطلاعات آزمون فریدمن نشان می‌دهد، گویه «ارائه دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت کسب و کار برای مدیران و کتابداران» در رتبه اول، گویه «تقویت روابط عمومی، روحیه و حس همکاری در بین کتابداران» در رتبه دوم و گویه «در نظر گرفتن واحد آموزش ضمن خدمت با عنوان «خدمات مبتنی بر دریافت هزینه در کتابخانه» برای کتابداران» در رتبه سوم قرار دارند.

جدول ۵. اولویت‌بندی مؤلفه‌های آموزشی

رتبه	میانگین رتبه فریدمن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
۱	۲/۱۰	۰/۹۲۱	۳/۸۱	ارائه دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت کسب و کار برای مدیران و کتابداران
۲	۲/۰۸	۰/۹۴۲	۳/۷۹	تقویت روابط عمومی، روحیه و حس همکاری در بین کتابداران
۳	۱/۸۲	۱/۰۵	۳/۵۰	در نظر گرفتن واحد آموزش ضمن خدمت با عنوان «خدمات مبتنی بر دریافت هزینه در کتابخانه» برای کتابداران
		۰/۸۳۸	۳/۷۱	مؤلفه‌های آموزشی در جهت تأمین منابع مالی

۵. بحث و نتیجه‌گیری

هر تغییر کوچک در محیط بیرون یا درون دانشگاه ممکن است بر کارایی و اثربخشی نظام مالی آن تأثیر بگذارد و چون کتابخانه‌های دانشگاهی بودجه خود را به طور مستقیم از دانشگاه دریافت می‌کنند، به تبع آن با مشکلاتی مواجه هستند. بودجه دولتی و سازمانی در درازمدت و به صورت پایدار تأثیر بیشتری دارد و خود دانشگاه نیز باید شناخت عمیقی از کتابخانه، خدمات و تأثیر آن بر افراد و جامعه داشته باشد. یافته‌های پژوهش حاضر در ارائه برخی از راهکارهای کسب درآمد با یافته‌های پژوهش لامونت و رابو (۱۹۹۷)، چلیک (۲۰۰۰) و ایشولا (۲۰۱۴) همخوانی دارد. یافته‌های حقیقی (۱۳۹۰) در پژوهش خود از لحاظ اهمیت بودجه‌بندی و نحوه اجرای آن در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی

شهر تهران با پژوهش حاضر همسو است. همچنین گذراندن دوره‌های آموزشی مدیریت مالی نیز در پژوهش وی و در پژوهش ادو-سارکدی، اسانتی و اکوسا (۲۰۱۶) به مسئولان و مدیران کتابخانه‌ها توصیه شده که در پژوهش حاضر دوره آموزشی کسب و کار، هم برای مدیران و هم برای کتابداران در نظر گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش حاضر از نظر ارائه منابع مالی که شامل کمک‌های مالی و دولتی است با پژوهش عزیزی و ملایجردی (۱۳۹۶) همسو و از حیث کمک‌های دولتی که جزء کمترین منابع تأمین‌کننده مالی ارزیابی شده با پژوهش حاضر در تناقض است. در پژوهش مایرز و کارنس (۱۹۹۵) توجه ویژه‌ای به کمپین‌های کتابخانه دانشگاهی برای جمع‌آوری کمک‌های مالی شده است که با یافته‌های پژوهش حاضر متناقض است، چراکه در این پژوهش ایجاد کمپین‌های کتابخانه دانشگاهی جزء فعالیت‌های متوسط درآمدزا ارزیابی شده است. پژوهش حاضر با پژوهش ویلکینسون (۱۹۹۶) از حیث ارائه راهکارهای جایگزین بودجه دولتی برای کسب درآمد همخوانی دارد، با این تفاوت که خدمات دورنگار که به عنوان یکی از راهکارهای درآمدزایی و درآمد اضافی کتابخانه انگلستان شناخته شده است، در پژوهش حاضر جزء آخرین رتبه‌های به دست آمده از فعالیت‌های درآمدزاست. چلیک (۲۰۰۰) و بوادی (۲۰۰۶) به اشکال مختلف فعالیت‌های جمع‌آوری منابع مالی پرداخته‌اند و از این حیث که از طریق جلب توجه فارغ‌التحصیلان و اعضای خاص کتابخانه می‌توان منابع مالی را دریافت نمود، با پژوهش حاضر در تناقض است. اکوجی (۲۰۱۰) و نادوزی (۲۰۱۳) بهترین گزینه‌های تأمین مالی توصیه شده در پژوهش خود را ایجاد صندوق برای کمک‌های مالی می‌دانند، به این صورت که پول از صندوق برای خدمات کتابخانه آنها ارسال می‌شود که از این حیث با یافته‌های پژوهش حاضر در تضاد است.

مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی لازم است تا با نیازهای کاربران، خدمات اطلاعاتی قابل‌ارائه در کتابخانه و ابزار تأمین مالی آشنا شوند. مطالعات بیشتر در این زمینه و شناخت فعالیت‌های درآمدزایی از سوی مدیران، از اهمیت بالایی برخوردار است و برای تحقق این امور پیش‌نیازها و زیرساخت‌هایی لازم است که باید آماده گردد. با توجه به اهمیت مدیریت مالی در کتابخانه، لازم است مدیران بر روی حساب‌های مالی خود کنترل داشته باشند اما همکاری همه‌جانبه کتابداران هم بسیار مفید است و مدیریت مالی فعال و کارا در کنار همکاری کتابداران چشم‌اندازی است که با تلاش و توجه بسیار تحقق خواهد یافت.

اگرچه رسالت همه کتابخانه‌ها ارائه خدمات رایگان است، اما اجرای خدمات غیررایگان به صورت پرداخت وجه از سوی کاربران در ازای دریافت خدمات مناسب و روزآمد سبب ارتقای کیفیت خدمات کتابخانه‌هاست. به طور مثال، فراهم کردن امکان دسترسی کاربران به پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی و اینترنت سبب رشد هزینه در کتابخانه‌ها شده است که این موضوع می‌تواند دریافت هزینه ارائه خدمات را توجیه کند. به طوری که برخی از مراجعان برای راحتی بیشتر و دریافت اطلاعات تخصصی‌تر و رضایت کامل در قبال دریافت اطلاعات و ارائه خدمات بهینه حاضرند وجوه خاصی را به کتابخانه پرداخت کنند. قیمت پایگاه‌های اطلاعاتی رو به افزایش و بودجه کتابخانه‌ها رو به کاهش است و بازیابی اطلاعات فرایندی است که نیازمند دانش تخصصی و داشتن آگاهی لازم در حوزه مربوطه است. کتابخانه‌ای که خود را با آخرین تحولات در حوزه فناوری و ارتباطات مجهز سازد، از نظر دسترسی به منابع اطلاعاتی موجود در اینترنت سرعت پیدا می‌کند و سرعت دسترسی به کاربران هم فراهم می‌شود، در نتیجه دریافت وجه آسان‌تر خواهد بود. از طرفی کتابخانه‌ها مجبورند ارائه خدمات پایه و رایگان را دنبال کنند و از سوی دیگر جهت رفع نیازهای مالی خود به سمت ارائه خدمات غیررایگان تمایل پیدا کنند؛ بنابراین نیاز به کسب درآمد از طریق فعالیت‌های درآمدزایی از نیاز افراد، حرفه‌ای شدن مشاغل و تخصصی شدن دانش است. خدمات مبتنی بر دریافت وجه جایگزین خدمات رایگان نیست، بلکه جایگزین فقدان خدمات است. به عبارت دیگر، خدمات انتفاعی و مبتنی بر دریافت وجه، با خدمات معمول کتابخانه‌ها هیچ‌گونه منافاتی ندارد و خدمات کتابخانه‌ها را می‌توان در دو بخش رایگان و مبتنی بر دریافت هزینه ارائه کرد. فراهم‌آوری امکان دسترسی کاربران به پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی و اینترنت سبب رشد هزینه‌ها در کتابخانه‌ها شده که این به نوبه خود می‌تواند دریافت هزینه ارائه خدمات را توجیه کند.

طبق مطالعات به دست آمده از پیشینه‌های پژوهش و بررسی راهکارهای تأمین مالی در کتابخانه‌های دانشگاهی مختلف، فعالیت‌های درآمدزا از جمله خدمات چاپ و فتوکپی، دریافت جریمه، ارائه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی و فعالیت‌های آموزشی (نظیر برگزاری کارگاه‌های آموزشی یا سخنرانی‌ها) به ترتیب از رتبه اول تا چهارم بوده‌اند و در مقایسه با یافته‌های پژوهش حاضر، ارائه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی و فعالیت‌های آموزشی همچنان جزء رتبه‌های ابتدایی قرار دارند اما دریافت جریمه و خدمات چاپ و فتوکپی جای خود را به مرتبه نهم و دهم فعالیت‌های درآمدزا داده‌اند و جزء اولویت‌های این فعالیت‌ها نیستند. همچنین حمایت فارغ‌التحصیلان در پیشینه‌ها بسیار موردتوجه و

کاربردی واقع شده است که در یافته‌های پژوهش حاضر و طبق نظرات مدیران و کتابداران جزء نامناسب‌ترین گویه مؤلفه روش‌های تأمین منابع مالی قرار گرفته‌اند که با فراهم کردن زمینه مناسب می‌توان به آن توجه بیشتری داشت.

با توجه به یافته‌های پژوهش، در ابتدا باید به مدیران و معاونت پژوهشی دانشگاه‌ها که کتابخانه به طور مستقیم زیر نظر آنها فعالیت می‌کند، مراجعه کرد و آنها را با نقش مهم کتابخانه دانشگاهی بیشتر آشنا کرد، چراکه کتابداران و کتابخانه در کل دانشگاه نقش مؤثری دارند. با توجه به این‌که با تمرکز بر روی بودجه انرژی کمتری صرف و درآمد بیشتری از این طریق کسب خواهد شد. در نتیجه، با متقاعد کردن مدیران در این زمینه می‌توان بودجه بیشتری را دریافت کرد. به طور مثال، مدیران دانشگاه با آگاهی کامل از مشکلات تأمین مالی و چالش‌های اقتصادی کتابخانه، بخشی از کمک‌های مالی خیرین دانشگاه را به صورت مستمر و دائمی برای کتابخانه در نظر بگیرند و یا به وسیله آشنایی و تعامل بیشتر با بنیادها و سازمان‌های خصوصی، مساعدت‌های لازم را از آنان کسب نمایند. در مرحله بعد با استفاده از تجارب مدیران مالی بودجه‌بندی صحیح صورت گیرد تا بودجه دریافت شده صرف موارد اصلی و مهم کتابخانه شود. حتی در این زمینه می‌توان اتاق فکری برپا کرد تا با هم‌فکری و مشورت از مدیران مالی دیگر، به شناسایی موانع و مشکلات پرداخت و ضمن آشنایی با روش‌های علمی و نوین بودجه‌بندی، به اجرای صحیح بودجه در کتابخانه دست‌یافت. همچنین لازم است مدیران کتابخانه‌ها فرصتی را برای کتابداران فراهم نمایند تا نظرات خود را در مورد مسائل مالی و تأمین منابع مالی مطرح کنند تا خلاقیت و شکوفایی استعداد در آنها بروز پیدا کند. علاوه بر این، کتابداران به دلیل تعامل مستقیم با کاربران کتابخانه می‌توانند فعالیت‌های مطابق با نیاز آنها را پیشنهاد دهند تا در مراحل بعدی توسط مدیران اجرا گردد. در راستای پیشنهاد‌های کتابداران، بهتر است با نظرسنجی و بازخورد گرفتن از کاربران کتابخانه به روش‌های مختلف، از نیازها و توقع آنها آگاهی پیدا نمود.

اجرای اقداماتی نظیر فعالیت‌های درآمدزا اجاره سالن کتابخانه برای برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌ها، اجاره فضایی از کتابخانه برای کافه‌تريا، فعالیت‌های آموزشی، نیازمند همکاری مدیران و معاونت پژوهشی دانشگاه، مدیر کتابخانه، کتابداران و حتی در برخی از موارد کاربران است. جهت برگزاری کارگاه‌های آموزشی باید در راستای نیاز کاربران به‌خصوص دانشجویان باشد. اگر آنها به دنبال یادگیری مهارت خاصی باشند با اجرای آن دوره آموزشی در کتابخانه دانشگاه و به دلیل آشنایی با محیط و صرفه‌جویی در وقت و هزینه، کمتر به سراغ مکان‌های آموزشی خارج از دانشگاه خواهند

رفت. از جمله دوره‌های کاربردی برای دانشجویان می‌توان آموزش پایان‌نامه‌نویسی، مقاله‌نویسی، رزومه‌نویسی، طراحی وب، آموزش نرم‌افزارهای تخصصی و عمومی و... را نام برد. همچنین می‌توان خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی را گسترش داد و از آن کسب درآمد نمود. کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها می‌توانند تبلیغات خود را از طریق نصب تابلوهای اعلانات الکترونیکی بر سردر کتابخانه و یا نصب آگهی‌های مختلف در سطح دانشگاه، خدمات مهم و جدید کتابخانه را به اطلاع کلیه کاربران اعم از اساتید، کارمندان و دانشجویان برسانند و از این طریق به جذب مشتری بپردازند.

در نهایت، پیشنهاد می‌شود که مدیران و کتابداران برای آشنایی بیشتر و کسب مهارت‌های لازم جهت بهبود درآمدزایی کتابخانه، در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت کسب و کار شرکت کنند. همچنین مدیران کتابخانه‌ها باید روابط عمومی، روحیه و حس همکاری را در بین کتابداران تقویت کنند که این امر صرفه‌جویی بودجه و همکاری‌های لازم آنها را به دنبال خواهد داشت. ارتباط نزدیک، همکاری و هماهنگی کتابداران با یکدیگر می‌تواند موجب فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت راه‌اندازی و بهبود فعالیت‌های درآمدزا در کتابخانه‌ها شود.

۶. منابع

آباد، ضیاءاله (۱۳۹۰). بررسی ابعاد درآمدی کتابخانه‌های عمومی کشور از دیدگاه مدیران و کتابداران و ارائه چارچوبی برای درآمدزایی آنها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده مدیریت و اقتصاد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران.

ارشادمنش، حمید، رضایی خلیل‌آباد، عزیز و حسینی، سید عظیم (۱۳۸۶). تأمین منابع مالی برای پروژه‌های عمرانی. مقاله منتشر شده در کنفرانس ملی توسعه نظام اجرایی پروژه‌های عمرانی، صنعتی و شهری، تهران: مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف.

حقیقی، زهرا (۱۳۹۰). بررسی فرآیند مدیریت مالی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، قم.

حیدری، غلام (۱۳۸۷). قیمت‌گذاری منابع و خدمات اطلاعاتی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱(۱)، ۱۹۸-۲۱۶.

خزایی پول، زینب (۱۳۹۶). وضعیت نیروی انسانی و بودجه کتابخانه‌های دانشگاه‌ها با استفاده از استانداردهای کتابخانه‌ای دانشگاهی ایران. مقاله منتشر شده در کنفرانس سالانه پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، تهران: مرکز همایش‌های بین‌المللی صداوسیما.

سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ و حجازی، الهه (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.

عزیزی، محمد؛ ملایجردی، مریم (۱۳۹۶). روش‌های تأمین مالی کارآفرینی اجتماعی. تحقیقات مالی، ۱۹(۱)، ۱۳۸-۱۱۹.

فرد اصفهانی، فهیمه (۱۳۹۱). تحلیل وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی، ۲(۱)، ۵۵-۶۸.

قاضی‌زاده، حمید؛ معرفت، رحمان (۱۳۹۲). توسعه خدمات غیررایگان در کتابخانه‌ها. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۱)، ۱۱۲-۱۰۱.

محسنی، مهدی (۱۳۹۴). شیوه‌های نوین درآمدزایی برای سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران با رویکرد اقتصاد مقاومتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، گروه مدیریت رسانه، تهران.

مختاری، حیدر (۱۳۸۷). گرفتن هزینه استفاده از کتابخانه‌ها چرا و چگونه؟ کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴۳(۱)، ۱۲۶-۱۱۹.

References

- Adu-Sarkodee, R., Asante, E., & Akussah, M. (2016). Income Generation: An alternative Source of Funding for Academic Libraries in Ghana: Koforidua Technical University Library in Perspective. *Journal of Social Science and Humanities Research*, 1(10).
- Anyaku, E., and Nwosu, O. (2009). Potentials of fee-based library services in Nigeria: with a case report of a fee-based service in a medical library. *Information Technologist (The)*, 6(2).
- Boadi, B. Y. (2006). Income-generating activities: A viable financial source for African academic libraries?. *The Bottom Line*, 19(2), 64-77.

- Celik, A. (2000). *Financial problems in university libraries: The Turkish case. The International Information & Library Review*, 32(1), 69-80.
- Coffman, S., & Josephine, H. (1999). Doing it for money? [Electronic version]. *Library Journal*, 114(15).
- Durieux, M., & Stebbins, R. (2010). *Social entrepreneurship for dummies*. John Wiley & Sons.
- Ernest, D. J. (1993). Academic libraries, fee-based information services, and the business community. *RQ*, 393-402.
- Frumkin, P., & Kim, M. T. (2001). Strategic positioning and the financing of nonprofit organizations: Is efficiency rewarded in the contributions marketplace?. *Public Administration Review*, 61(3), 266-275.
- Ifidon, B. I. (1992). The financing of research institute libraries in Nigeria. *Journal of Library and Information Science*, 1(2), 23-31.
- Ishola, B. C. (2014). Funding problems in Nigerian university libraries: fee based library and information services to the rescue, focus on pricing policy. *Library Philosophy and Practice*, Paper 1176. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1176>
- Jazdon, A. (1995). Financial and personnel problems of research libraries in Poland. *Library Management*, 16(8), 37-41.
- Lamont, S. W., and Robu, I. (1997). Self-financing services in libraries: a method of increasing limited library budgets in post-communist Romania. *INSPEL*, 31(2), 95-102.
- MacDonald, J. M., Kuchler, F., Buzby, J. C., Lee, F., and Aldrich, L. M. (1999). *User-Fee Financing of USDA Meat and Poultry Inspection* (No. 1473-2016-120761).
- Modigliani, F., & M. Miller. (1958). The cost of capital, corporate finance, and the theory of investment. *The American Economic Review*, 48(3), 261-297.
- Myers, M. J., & Carnes, L. W. (1995). Academic library campaigns: suggestions for fundraisers. *The Bottom Line*, 8(4): 13-16.
- Nnadozie, C. O. (2013). Alternative funding models for Nigerian academic libraries. *Library Philosophy and Practice*, Paper 904. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/904/>
- Okello-Obura, C., & Kigongon-Bukenya, I. M. N. (2008). Financial management and budgeting strategies for LIS programmes: Uganda's experience. *Library Review*, 57(7):514-527

- Okojie, V. (2010). Innovative financing for university libraries in sub-Saharan Africa. *Library Management*, 31(6), 404-419.
- Roberts, N. (1980). Financing of university libraries in the United Kingdom. In Thompson, J. (Ed.), *University library history*. New York: K.G. Saur.
- Shoham, S. (1998). Fess in public libraries. *Public library Quarterly*, 7(1), 39-48.
- Wilkinson, J. (1996). External funding sources: income generation in UK academic libraries. *New Review of Academic Librarianship*, 2(1), 69-72.